

گیاهان دارویی منطقه چشمه انجیر شیراز

حمید صادقی^{۱*}، امیر برجیان^۲

۱. استادیار، گروه باغبانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم، جهرم، ایران

۲. استادیار، گروه زیست‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم، جهرم، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱/۲۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۱۷

چکیده

منطقه چشمه انجیر شیراز یکی از عرصه‌های جالب و تیییک در نیمه جنوبی کشور بوده و گونه‌های گیاهی بسیاری را در خود جای داده است. این ذخیره‌گاه در مسیر جاده شیراز - بیضا بوده و به دلیل جاذبه‌های گردشگری به عنوان گردشگاهی طبیعی مورد بازدید علاقمندان طبیعت قرار می‌گیرد. در دو دوره کامل رشد و نمو، گیاهان منطقه مذکور جمع‌آوری، عکس‌برداری و پس از هرباریومی کردن شناسایی شدند. مجموع گونه‌های جمع‌آوری شده از زیستگاه مذکور به بیش از ۷۲ گونه مختلف رسید که در ۲۵ تیره و ۶۰ جنس طبقه‌بندی شدند. در این میان تیره کاسنی با ۱۳ گونه، نعناع با ۱۱ گونه، شب بو، خشخاش و تیره پایلیوناسه هر یک با ۵ گونه، تیره‌های چتریان و گاوزبان هر یک با ۴ گونه بیشترین تنوع گونه‌ای را در منطقه نشان دادند. در میان این گونه‌ها تعداد ۵۲ گونه با مراجعه به متون و مستندات مکتوب، افراد خبره محلی و عطاری‌های شیراز به عنوان گونه‌های دارویی شناسایی شدند. از نظر تنوع گونه‌های دارویی تیره کاسنی با ۱۰ گونه، تیره نعناع با ۹ گونه و تیره گل سرخ (روزاسه)، تیره چتریان و تیره خشخاش هر یک با ۳ گونه بیشترین سهم را در بین انواع دارویی به خود اختصاص دادند. بررسی شکل زیستی گونه‌های موجود در این عرصه نیز نشان داد که بیش از ۵۷ درصد همی کریپتوفیت، ۱۴ درصد تروفیت، ۸ درصد فانروفیت، ۸ درصد کریپتوفیت، ۶ درصد کامفیت و ۴ درصد ژئوفیت هستند. با توجه به تعداد قابل توجه گونه‌های دارویی در این محدوده نسبتاً کوچک، این ذخیره‌گاه می‌تواند به عنوان یک رویشگاه طبیعی محلی برای آموزش اصولی بهره‌برداری از منابع طبیعی به ویژه برداشت گیاهان دارویی باشد.

کلمات کلیدی: استان فارس، زیستگاه، فرم زیستی، گیاهان دارویی

مقدمه

فارس، در این استان بیش از ۱۴۰۰ گونه از گیاهان گلدار در عرصه‌های طبیعی وجود دارند که به ۹۸ تیره و ۴۵۰ جنس مختلف تعلق دارند (جاویدتاش و نیازی اردکانی، ۱۳۷۶-۱۳۶۴). در بین این گونه‌ها، گیاهان دارویی ارزشمندی وجود دارند که از گذشته‌های دور توسط مردم محلی هر منطقه در طب سنتی مورد استفاده بوده است.

استان فارس به دلیل موقعیت جغرافیایی و گستردگی آن از تنوع اقلیمی بالایی در بین استان‌های کشور برخوردار است. این تنوع اقلیمی به تنوع زیستی بی‌ظنیری منجر شده است، به گونه‌ای که به گفته کارشناسان هرباریوم مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان

(نجف‌پور نوایی، ۱۳۷۹) و از استان کردستان ۴ جنس اسانس دار بررسی و معرفی شدند (حسینی، ۱۳۸۰).

علاوه بر این، جستجوهای زیادی در عرصه‌های طبیعی و شناسایی گونه‌های دارویی و معرفی آن‌ها با اتکا بر استخراج کاربردهای دارویی در طب سنتی هر منطقه از ایران توسط محققین و پژوهشگران علاقمند به این امر انجام شده است. حیدری ریکان و ملک محمدی (۱۳۸۶) با بررسی و شناسایی گیاهان دارویی دره قاسملوی ارومیه طی دو سال حدود ۱۸۰ گونه دارویی را در این منطقه شناسایی کرده‌اند که در ۵۱ تیره و ۱۴۱ جنس طبقه‌بندی شده‌اند. موسوی از سال ۱۳۷۹ تا سال ۱۳۸۴ به جمع‌آوری و شناسایی گونه‌های دارویی استان زنجان پرداخت. نتایج حاصل از پژوهش‌های وی به شناسایی بیش از ۲۱۲ گونه دارویی در استان زنجان منجر شد که در ۶۸ تیره گیاهی رده‌بندی شدند. از این تعداد بیشترین گونه‌ها به ترتیب به تیره کاسنی (۲۷ گونه)، تیره نعناع (۲۲ گونه) و تیره گل سرخ (۱۵ گونه) تعلق داشتند (موسوی، ۱۳۸۳). هوشیدری در سال ۱۳۸۸ به جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی استان کردستان پرداخت. وی بیش از ۱۸۰ گونه دارویی را در استان کردستان معرفی کرد که در میان آن‌ها جنس‌های بابونه (*Anthemis*)، بنفشه (*Viola*)، شیرین بیان (*Glycyrrhiza*)، آویشن (*Thymus*)، گون (*Astragalus*)، گل سرخ (*Rosa*)، بومادران (*Achillea*)، گل ختمی (*Alcea*) و تعدادی از جنس‌ها و گونه‌های دیگر جزء پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی این استان بودند.

در این پژوهش سعی شده است که ضمن شناسایی و رده‌بندی گیاهان دارویی منطقه چشمه انجیر شیراز کاربردهای آن‌ها در طب سنتی با مراجعه به منابع محلی و متون معتبر مورد بررسی قرار گیرد. افزون بر آن تحقیقات صورت گرفته در مورد هر یک از گونه‌های شناسایی شده با مراجعه به منابع علمی معتبر و استخراج نتایج بالینی و کاربردی آن‌ها مد نظر قرار گرفت.

علیرغم این موضوع شناسایی این گونه‌ها در عرصه‌های طبیعی استان فارس چندان مورد توجه نبوده است. حتی در اجرای طرح‌های ملی شناسایی گونه‌های دارویی تاکنون تنها طرحی با عنوان جمع‌آوری، شناسایی، اهلی کردن و بررسی مواد موثره گیاهان دارویی استان فارس توسط جاوید تاش و نیازی اردکانی در فاصله سال‌های ۱۳۶۴ تا ۱۳۷۶ اجرا شده است که در گزارش نهایی آن فقط به وجود ۴۸۳ گونه دارویی در ۹۴ تیره اشاره شده است بدون اینکه ذکر از محدوده پراکنش، نیازهای اکولوژیکی در جهت اهلی کردن و یا مواد موثره آن‌ها شده باشد. این در حالی است که در بعضی از استان‌های کشور پژوهش‌های نسبتاً خوبی در این زمینه انجام شده است. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به بررسی و شناسایی گیاهان دارویی استان گلستان (حسینی و همکاران، ۱۳۸۷)، بررسی ویژگی‌های فنولوژی و اتوفارماکولوژی بابونه کبیر (ناصری و همکاران، ۱۳۸۷؛ رنجزاد و همکاران، ۱۳۸۷)، شناسایی گونه‌های اسانس‌دار تیره نعناع و بررسی ویژگی‌های اکولوژیکی زیستگاه‌های آن‌ها نظیر میزان بارندگی، دما، تبخیر، نوع اقلیم، ارتفاع از سطح دریا و بافت خاک در استان کرمان توسط صابر آملی و همکاران در سال ۱۳۸۶ اشاره کرد. علاوه بر این سلطانی‌پور و باباخانلو از سال ۱۳۷۴ تا سال ۱۳۷۶ به شناسایی و بررسی اکولوژیکی گیاهان اسانس‌دار استان هرمزگان پرداخته‌اند که در راستای طرح ملی شناسایی و بررسی اکولوژیکی گیاهان اسانس دار ایران توسط سازمان تحقیقات جنگل‌ها و مراتع به اجرا گذاشته شد و مراکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان‌ها در این طرح مشارکت کرده و بررسی‌هایی انجام داده‌اند. در همین مورد از استان کرمان ۱۳۰ گونه اسانس دار و معطر (صابر آملی، ۱۳۸۰)، از استان مازندران ۳۶ گونه اسانس دار (قلیچ‌نیا، ۱۳۷۷)، ۱۵ گونه بارز اسانس دار از قمصر کاشان (بتولی، ۱۳۸۰)، ۱۰ گونه از استان خوزستان (هویزه، ۱۳۸۰)، ۱۴ گونه اسانس‌دار از استان تهران

مواد و روش ها

حدود جغرافیایی، مساحت، ویژگی‌های توپوگرافی و

اقليمی منطقه

این منطقه در فاصله ۱۵ کیلومتری غرب شهرستان شیراز قرار گرفته و عرصه آن شامل یک محدوده ۵۰۰ هکتاری از مرتع ۲۲۵۰ هکتاری در منطقه مذکور است که شرق آن به جاده شیراز (گویم) به بیضا، شمال آن به جاده شیراز به سپیدان، غرب آن به بخشی از تنگ کفتاری و آبریز جنوبی سه کوهک و جنوب آن به ادامه تنگ کفتاری تا تپه انجیر در امتداد رودخانه خشک محدود است. مراتع و عرصه مذکور جزء مناطق قرق از نظر چرای دام است و تنها در بخش محدودی از آن پروانه چرا به دامداران محلی داده شده است و بخش شرقی آن به طول شش کیلومتر حصارکشی شده است. منطقه مذکور بر روی نقشه بین طول جغرافیایی ۵۲/۱۵ و ۵۲/۱۰ و عرض جغرافیایی ۲۹/۴۵ تا ۲۹/۴۰ واقع گردیده است. متوسط بارندگی سالیانه منطقه بر اساس نزدیکترین ایستگاه هواشناسی (ایستگاه شیراز) که ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۹۱ متر و در فاصله ۳۵ کیلومتری شرق محدوده طرح واقع شده است طی یک دوره پانزده ساله ۳۲۰ میلی‌متر و حداکثر نزولات جوی در ماه‌های آذر، دی، بهمن و اسفند به صورت برف و باران می‌باشد. دوره خشکی منطقه ۵/۵ ماه از نیمه اردیبهشت تا پایان مهرماه است. منطقه کوهستانی با تراس‌های فوقانی است که در ارتفاعات پایین دست به صورت تپه ماهور با شیب‌های نسبتاً تند شمالی - جنوبی می‌باشد. حداکثر ارتفاع از سطح دریا ۲۳۲۶ متر و حداقل آن ۱۸۰۰ متر است. دارای تابستان‌های نسبتاً گرم و زمستان‌های سرد بوده و حداقل درجه حرارت مطلق در سردترین ماه سال ۱۴- درجه سانتی‌گراد و حداکثر درجه حرارت مطلق ۴۳ درجه سانتی‌گراد با متوسط ۱۷/۳۶ درجه سانتی‌گراد طی یک دوره ۱۵ ساله گزارش شده است.

خاک منطقه بر اساس تعیین درصد مواد تشکیل دهنده و با استفاده از مثلث خاک، بافت آن شنی - لومی با اسیدیته ۸ است.

نمونه برداری‌ها

بررسی‌ها در عرصه مذکور طی دو فصل متوالی رشد و نمو از آذر ۱۳۸۸ تا پایان شهریور ۱۳۸۹ و از آذر ۱۳۸۹ تا پایان شهریور ۱۳۹۰ انجام شد. در اولین بازدیدها محدوده مورد مطالعه به منظور اجرا و پیاده‌سازی روش نمونه‌برداری سیستماتیک و استاندارد تعیین گردید. برای به دست آوردن یک ذهنیت مناسب و کلی از اجتماع گیاهی در محدوده طرح در اولین و دومین بازدیدها به ترتیب در پایان آذرماه ۸۸ و پایان دی ماه ۸۸ از سمت جنوب شرقی عرصه به سمت شمال غربی عرصه در امتداد یک کمربند جغرافیایی پیمایش میدانی انجام شد. سپس این پیمایش‌ها ماهیانه صورت گرفت و ضمن شناسایی و عکس‌برداری از گونه‌های گیاهی، تعدادی از گونه‌ها نیز که امکان شناسایی آن‌ها در محل ممکن نبود. پس از جمع‌آوری و انتقال به تخته پرس، خشک شده و به آزمایشگاه برای بررسی‌های بعدی منتقل شد.

در حین جمع‌آوری اطلاعاتی از قبیل آدرس دقیق محل جمع‌آوری، ارتفاع محل و تاریخ نمونه‌برداری یادداشت شد. بازدیدهای پاییز و زمستان ۸۸ نشان داد که در این زمان تنوع گونه‌ای و شرایط رشد و نمو گونه‌ها برای نمونه‌برداری و شناسایی مناسب نیست، چرا که بیشتر گونه‌ها به صورت لاشبرگ بوده و قابل شناسایی نیستند.

اوج تنوع و فعالیت گونه‌های گیاهی منطقه از اواخر اسفند آغاز گردید. طی دو دوره شش ماهه از آغاز فعالیت گونه‌ها به طور مرتب بازدید و نمونه‌برداری‌های ماهیانه انجام شد، به گونه‌ای که فنولوژی بسیاری از گونه‌های منطقه نیز قابل شناسایی و تفسیر بود. شناسایی گونه‌های گیاهی با استفاده از منابع زیر انجام شد:

اسدی، و همکاران (۱۳۶۷-۱۳۸۸)، قهرمان (۱۳۸۵-۱۳۵۹)، قهرمان (۱۳۷۳-۱۳۶۹)، قهرمان (۱۳۶۱)، قهرمان

منابع مربوط به فهرست گیاهان دارویی سایر استان‌ها و مقایسه آن با گیاهان دارویی منطقه چشمه انجیر در جدول ۱ نشان می‌دهد که تعدادی از گونه‌ها پراکندگی محدودی دارند و در فهرست گیاهان دارویی سایر مناطق کشور گزارش نشده‌اند. گستره سازگاری این گونه‌ها با زیستگاه‌ها و شرایط اقلیمی مختلف احتمالاً محدود است.

این گونه‌ها عبارتند از:

Achillea eriophora DC., *Arnebia decumbens* (Vent.) Coss & Carl., *Dianthus hafezi*, *Hydrocotyl vulgare* L., *Onosma microcarpum* DC., *Papaver tennifolium* Boiss & Hohen ex Boiss., and *Parietaria judaica* L.

در همین حال تعدادی از گونه‌های دارویی شناسایی شده در این منطقه نیز هستند که در گزارش‌های مربوط به گیاهان دارویی سایر مناطق کشور نیز وجود دارند و می‌توان گفت که این گونه‌ها سازگاری بالایی با شرایط محیطی و اقلیمی مختلف دارند. این گونه‌ها عبارتند از:

Achillea millefolium L., *A. wilhelmsii* C. Kach., *Centaurea depresso* M. B., *Descurainia Sophia* (L.) Schr., *Echinophora platyloba* DC., *Ficus johannis* Boiss, *Marrubium vulgare* L., *Reseda lutea* L., *Salvia atropatana* Bunge, *S. macrosiphone* Boiss., *Ziziphora tenuir* L.

و عطار (۱۳۷۷)، معصومی (۱۳۸۴-۱۳۶۵)، معصومی (۱۳۸۲-۱۳۶۹)، مظفریان (۱۳۸۶)، مظفریان (۱۳۷۹الف)، مظفریان (۱۳۷۹ب) (Rechinger, 1963-2000). شناسایی گونه‌های دارویی و کاربردهای آن‌ها با مراجعه به متون مکتوب، مقالات علمی، عطاری‌های شیراز و افراد محلی در محدوده سنی ۴۰ تا ۸۰ ساله صورت گرفت.

نتایج

نتایج به دست آمده از پیمایش منطقه چشمه انجیر و جمع‌آوری گونه‌ها به شیوه‌های استاندارد که با هرباریومی کردن نمونه‌ها و عکس برداری‌های دقیق همراه بود به طور کلی منجر به شناسایی ۷۲ گونه گیاهی در این منطقه شد. این گونه‌ها متعلق به ۲۵ تیره و ۶۰ جنس مختلف بودند که در این میان تیره کاسنی با ۱۱ جنس و ۱۳ گونه، تیره نعناعیان با ۹ جنس و ۱۱ گونه، تیره شب بو با ۵ جنس و ۵ گونه، تیره پاپلیوناسه با ۳ جنس و ۵ گونه، تیره چتریان با ۴ جنس و ۴ گونه، تیره خشخاش (پاپاوراسه) با ۴ جنس و ۵ گونه و تیره گاوزبان (بوراجیناسه) با ۴ جنس و ۴ گونه بیشترین تنوع گونه‌ای را در منطقه نشان دادند. علاوه بر جستجوهای محلی و سوال از کارشناسان خبره و عطاری‌های شیراز، بررسی مقالات و متون علمی با تاکید بر اثرات بالینی گیاهان دارویی شناسایی شده به شکل جامع صورت گرفت و از بین گونه‌های گیاهی شناسایی شده در منطقه انواع دارویی آن‌ها استخراج گردید که نتایج حاصل از آن در جدول ۱ آمده است. در این جدول اطلاعاتی از قبیل نام علمی، نام فارسی، تیره، بخش‌های مورد استفاده گیاه، کاربردهای دارویی و منابع مورد استناد در ارائه کاربردها آمده است. بررسی شکل زیستی گونه‌های دارویی موجود در منطقه نیز نشان داد که بیش از ۵۷ درصد گونه‌ها از شکل زیستی همی کریپتوفیت برخوردار بوده که به اعتقاد Archibold از شاخص‌های یک اکوسیستم سرد و کوهستانی است (Archibold, 1995). در حدود ۱۴ درصد گونه‌ها تروفیت، ۸ درصد فانروفیت، ۸ درصد کریپتوفیت، ۶ درصد کامفیت و ۴ درصد نیز ژئوفیت بودند. بررسی

جدول ۱: گونه‌های دارویی شناسایی شده در منطقه چشمه انجیر شیراز

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
<i>Acanthophyllum spp.</i>	Caryophyllaceae	چوبک	He	بوته ای	ریشه گیاه / پاک کننده و ضد عفونی کننده، افزایش جذب دارو در روده	موسوی ۱۳۸۳، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰
<i>Achillea eriophora</i> DC.	Compositae	بومادران	He	یکساله	اندام‌های هوایی / رفع بواسیر، اسهال، اسهال خونی، التهاب پوست و غشاهای مخاطی، انعقاد خون، ضد آرتروز و تب بر	سلطانی پور و باباخانلو، ۱۳۸۵، زرگری ۱۳۹۰ (ج)
<i>Achillea millefolium</i> L.	Compositae	بومادران سفید	He	یکساله	اندام‌های هوایی / مقوی، ضد تشنج، اسهال خونی، ضد التهاب، ضد ویروس ایدز، انعقاد خون، تب بر، ضد آرتروز	اکبری نیا و همکاران، ۱۳۸۵، باقری و همکاران، ۱۳۸۵، کلوندی و همکاران، ۱۳۸۶، فون ویک و وینک ۱۳۸۷، هوشیدری، ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Dobriyal et al., Vermani and Garg 2002، Menkovic et al, 2011 2010
<i>Achillea wilhelmsii</i> C. Kach.	Compositae	بومادران سرزرد	He	یکساله	اندام‌های هوایی / مقوی، ضد تشنج و رفع بواسیر، انعقاد خون، تب بر، ضد آرتروز	سلطانی و باباخانلو، ۱۳۸۵، باقری و همکاران ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو، ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)
<i>Adonis aestivalis</i> L.	Ranunculaceae	چشم خروس تايستانه	Th	یکساله یا دوساله	کلیه اندام‌های گیاه / محرک قلب، سنگ کلیه و صفرا، آب آوردن بافت‌های بدن، مقوی و معالجه صرع	موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Ajuga astro-iranica</i> Rech. f.	Lamiaceae	سفید شنگک	Th	چند ساله	اندام‌های هوایی / مدر، اشتها آور،	اکبری نیا و همکاران ۱۳۸۵، باقری و همکاران ۱۳۸۵، صابر آملی و

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
					رفع عوارض صفراوی و معده، سرطان واژن، التهاب دهان و حنجره، تب بر، معالجه آسم و نقرس	همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Menkovic et al, 2011, Graham et al, 2000
<i>A. Chamaecistus</i> (L.) Schreb.	Lamiaceae	لبدیزی بوته ای شیرازی	He	چندساله	کلیه اندام های گیاه/مدر، اشتها آور، مقوی، قابض، معالجه آسم و نقرس، تسکین درد کلیه و مثانه	زرگری ۱۳۹۰ (د)،
<i>Althea aucheri</i> Boiss.	Malvaceae	ختمی ارمنستانی	He	چند ساله	ریشه، برگ و گل / سرماخوردگی، عفونت های باکتریایی، سرفه و گلو درد، آنژین، برونشیت، ناراحتی های دستگاه گوارش	موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Amygdalus lycioides</i> Spach.	Rosaceae	تنگرس - بادامک	Ph	درختچه	میوه، روغن میوه/ضد التهاب، ترمیم سوختگی	موسوی ۱۳۸۳، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، هوشیدری ۱۳۸۸،
<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	Rosaceae	بادام کوهی، ارژن	Ph	درختچه	میوه، روغن میوه، صمغ / ضد التهاب سوختگی، کاهش کلسترول	موسوی ۱۳۸۳، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، هوشیدری ۱۳۸۸،
<i>Arnebia decumbens</i> (Vent.) Coss & kral.	Boraginaceae	گل عسلی	Cr.	چندساله	ریشه/ اثرات ضد التهاب، ضد عفونت های باکتریایی	Almussavi, 2010, Khan et al, 2003
<i>Astragalus arbusculinus</i> Bornm. & Gauba	Papiolionaceae	انزروت، گنجر	He	چندساله	ساقه، صمغ و کتیرا/ مان حاصل از صمغ کاربرد دارویی دارد.	میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶
<i>Campanula spp.</i>	Campanulaceae	گل استکانی	Cr.	دوساله	برگ و ساقه/ درمان آنژین	حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)
<i>Centaurea depressa</i> M.	Compositae	گل گندم	Th	یکساله	گل آذین و ریشه/ تب بر و مسکن،	موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
B.					آسم، بواسیر، بیماری‌های غدد، رماتیسم و التهاب‌ها، اشتها آور، ادرار آور، ورم ملتحمه و گل مژه	۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، فون ویک و وینک ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Akkol et al, 2009، Kuca et al, 2009
<i>Convolvulus leiocalycinus</i> Boiss.	Convolvulaceae	پیچک پیکانی	Cr	چند ساله	اندام هوایی/اعصاب و ضایعات مغزی، کاهش و دفع اوره خون، مسهل و صفرا بر، ضد خونروی	موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Khan et al, 2003
<i>Cotoneaster persica</i> Pojark.	Rosaceae	شیرخشت	Ph	درختچه چندساله	میوه/رفع زردی و یرقان	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸
<i>Dendrostellera lessertii</i> (Wikstr) van Tigh	Thymelaceae	سیاه‌گینه	Cam.	یکساله	اندام هوایی/غرغره دهان، مدر، ضد التهاب	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، زرگری ۱۳۹۰ (ه)
<i>Descurainia Sophia</i> (L.) Schr.	Cruciferae	خاکشیر ایرانی	Th.	یکساله	دانه/اسهال و استفراغ، قابض، التیام زخم و جراحات، رفع اخلاط خونی، ترشحات زنانگی، مدر، تب بر، دفع کرم و رفع التهاب کلیه	موسوی ۱۳۸۳، سلطانی و باباخانلو ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (الف)، Ghorbani, 2005
<i>Dianthus hafezi</i> Assadi, sp.nova.	Caryophyllaceae	میخک حافظی	He	یکساله	جوانه‌های گل خشک شده، اندام‌های هوایی/ضد آلرژی، ضد سرطان، ضد ویروس، زگیل دست، کاهنده درد موضعی، ضد نفخ	فون ویک و وینک ۱۳۸۷؛ Graham et al., 2000; Vermani and Garg, 2002, Jafari and Behroozian, 2010; Menkovic et al., 2011
<i>Echinophora platyloba</i> DC.	Apiaceae	خوشبازیره	He	چند ساله	اندام هوایی/خوشبو کننده و طعم دهنده غذا	موسوی ۱۳۸۳، اکبری نیا و همکاران ۱۳۸۵، باقری و همکاران ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶
<i>Echinops lalesarensis</i>	Compositae	شکرتیغال	He	چند ساله	ریشه، ساقه‌های جوان، میوه و گل/	موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
Bornm.		لاله زاری			بیماری‌های پوستی، معرق، در طب چینی از ریشه گیاه در درمان تومورهای سرطانی استفاده می‌شود	۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Graham et al., 2000
<i>Ephedra major</i> Host.	Ephedraceae	ارمک کبیر	Cam.	چند ساله	ساقه‌های سبز، گل / اثرات مشابه آدرنالین، افزایش فشار خون، گشاد کننده مردمک، کاهش دهنده حرارت بدن، رفع عوارض آسم، ضد رماتیسم	موسوی ۱۳۸۳، باقری و همکاران ۱۳۸۵، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ه)
<i>Erodium spp.</i>	Geraniaceae	نوک لک لکی، قیطان	He	یکساله	کلیه اندام‌های گیاه / قابض و بند آورنده خون، رفع خونریزی رحم	موسوی ۱۳۸۳، میردودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Ficus johannis</i> Boiss.	Moraceae	انجیر وحشی دالکی	Ph.	درختچه ای	پوست، ریشه، برگ و میوه / ضد سرفه، برونشیت، ضد التهاب، رفع زگیل و میخچه، درمان جزام و بیماری‌های پوستی، مسهل و ملین	موسوی ۱۳۸۳، میردودی و باباخانلو ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Loi et al., 2005. Graham et al., 2000
<i>Glaucium oxylobum</i> Boiss & Buhse	Papaveraceae	شقایق لب تیز	He	یکساله	ساقه گلدار و برگ / مسکن و آرام بخش، رفع دیابت، مخدر و خواب آور، رفع بیماری قند	میردودی و باباخانلو ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، گران و شریف نیا ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss & Huet.	Papaveraceae	شقایق گل درشت	He	یکساله	ساقه گلدار و برگ / مسکن و آرام بخش، درمان بیماری قند	میردودی و باباخانلو ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Compositae	کنگر	He	چند ساله	ریشه ها و ساقه‌های جوان، دم‌برگ /	موسوی ۱۳۸۳، میردودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
<i>Haplophyllum perforatum</i> L.	Rutaceae	خوراکی مورد کاذب	He	چند ساله	دفع حرارت بدن، سرطان روده برگ / مسکن درد، ناراحتی های عصبی، درد گوش و آرواره	۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، هوشیدری ۱۳۸۸ سلطانی و باباخانلو ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶
<i>Hydrocotyl vulgaris</i> L.	Apiaceae	آب بشقاب معمولی	He	یکساله	کل گیاه / تصفیه خون، مدر، مسهل، التیام زخم، در طب چینی در درمان بیماران کبدی و خونی به کار می رود	زرگری ۱۳۹۰ (ب)، Duke and Ayensa., 1985a,b.
<i>ixillirion tataricum</i> (Pall.) Roem et Schult.	Amaryllidaceae	خیارک	Cr.	چند ساله پیازدار	غده و سرشاخه گلدار / غرغره دهان و گلو	حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶
♣ <i>Lamium amplexicaule</i> L.	Lamiaceae	گزنه سای	Th.	یکساله	سرشاخه گلدار / انعقاد خون، التیام زخم، تصفیه خون، مدر، صفرابر، نارسایی کبد	موسوی ۱۳۸۳، باقری و همکاران ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)
<i>Linum album</i> Ky. Ex Boiss.	Linaceae	کتان سفید	He.	یکساله	دانه و سرشاخه گلدار / درمان تومورهای سرطانی، ملین برای یبوست، رفع التهاب مخاط بدن، رفع گاستریت، ورم روده، مدر، ضد سرفه، درد قاعدگی و دیابت	موسوی ۱۳۸۳، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، فون ویک و وینک ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ Graham et al., 2000، (الف)
<i>Marrubium vulgare</i> L.	Lamiaceae	فراسیون	He	چند ساله	برگ و سرشاخه گلدار / تقویت کننده دستگاه هاضمه، آرام بخش، اشتها آور نیرو دهنده، خلط آور، ضد عفونی کننده، تب بر، قاعده	اکبری نیا و همکاران ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
					آور	
<i>Muscaria botryoides</i> L.	Liliaceae	سرمه، کلاغک	Geo.	چند ساله	پیاز/تهیه چاشنی و طعم دهنده ترشی، قی آور و مدر	میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، زرگری ۱۳۹۰ (د)
<i>M. comosum</i> (L.) Miller	Liliaceae	کلاغک پری	Geo.	چند ساله	پیاز/تهیه چاشنی و طعم دهنده ترشی، قی آور و مدر	میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، زرگری ۱۳۹۰ (د)
<i>Nepeta persica</i> Boiss.	Lamiaceae	پونه سای ایرانی	He	چند ساله	اندام‌های هوایی / سرماخوردگی، تب، بیماری‌های عصبی، میگرن، مقوی معده، ضد تشنج، قاعده آور، ضد کرم، رفع سیاه سرفه و سرفه‌های مقاوم	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، صابر آملی و همکاران ۱۳۸۶، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Menkovic et al., 2011
<i>Nigella ciliaris</i> L.	Ranunculaceae	سیاه دانه	Th	یکساله	بذر/ اشتهای آور، تقویت کننده معده، آرام بخش، قاعده آور، قاعده آور و تقویت جنسی	موسوی ۱۳۸۳، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Onopordon acanthium</i> L.	Compositae	خارپنبه	He	چند ساله	ریشه، برگ، ساقه و روغن میوه / کمر درد، درد مفاصل، تقویت جنسی، مدر، مقوی معده، اشتهای آور، معالجه کچلی	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (ج)
<i>Onosma microcarpum</i> DC.	Boraginaceae	زنگوله ای دانه ریز	He	علفی چندساله	عصاره ریشه/ ضد سرفه، تیمار جراحی و زخم، آنتی اکسیدان و ضد میکرب، ضد کرم، برونشیت، مدر، درمان بیماری‌های مجاری	هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Naz et al., Ozgen et al., 2002, al., 2006

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
					ادرار	
<i>Papaver tennifolium</i> Boiss & Hohen ex Boiss.	Papaveraceae	خشخاش	He	علفی	گل و کپسول/ اشتها آور، خلسه	Vermani and Garg 2002 (الف)، زرگری ۱۳۹۰
		البرزی		یکساله	آور و آرام بخش، درمان ایدز	
<i>Parietaria judaica</i> L.	Urticaceae	گوش موش	Geo.	علفی	کلیه اندام‌های گیاه/ مسکن سردرد	Loi et al., 2005 (د)، زرگری ۱۳۹۰
		افشان		یکساله	و ضد سرفه، مدر، نرم کننده، رفع التهاب مجاری ادرار، ورم کلیه و مثانه، بواسیر	
<i>Prangos acaulis</i> (DC.) Bornm	Apiaceae	جاشیر	He	علفی دائمی	ساقه و صمغ ساقه/ اشتها آور، ضد انگل، طعم دهنده	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، هوشیدری ۱۳۸۸
۵۱ <i>Reseda lutea</i> L.	Resedaceae	ورث	He	چند ساله	ریشه خشک شده، سرشاخه گلدار/ اشتها آور، دفع کرم‌های روده، مدر و مقوی معده	موسوی ۱۳۸۳، میردادودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Salvia atropatana</i> Bunge	Lamiaceae	مریم گلی آذربایجانی	He	علفی چند ساله	سرشاخه گلدار/ قابض در اسهال، خنک کننده و خوشبوکننده دهان، ضد سرطان، ضد عفونی کننده، ضد تشنج و ضد نفخ، درمان التهاب لته و مخاط دهان و گلو	موسوی ۱۳۸۳، سلطانی پور و باباخانلو ۱۳۸۵، صابر آملی و همکاران ۱۳۸۶، میردادودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، فون ویک و وینک ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Loi et al., 2003, Graham et al., 2000
<i>S. macrosiphon</i> Boiss.	Lamiaceae	مریم گلی لوله ای	He	علفی چند ساله	سرشاخه گلدار/ قابض در اسهال، خنک کننده و خوشبوکننده دهان، ضد سرطان، ضد تشنج، تب بر،	al., 2005 موسوی ۱۳۸۳، سلطانی پور و باباخانلو ۱۳۸۵، صابر آملی و همکاران ۱۳۸۶، میردادودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و

نام گونه	تیره	نام فارسی	فرم زیستی	فرم رویشی	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	منابع
					ضد عفونی کننده، کم کننده قند خون، ضعف اعصاب، خستگی عمومی بدن	همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Graham et al., 2000, Khan et al., 2003, Loi et al., 2005
<i>Scorzonera cana</i> (C.A. Mey) O. Hoffm.	Compositae	شنگ اسبی خاکستری	He	یکساله یا دوساله	ریشه، غده/ ضد عفونی کننده، رفع تحریک بافت های بدن، ضد سرفه، معرق، مدر، آرام کننده، کاهشده فشار خون، بیماری قند و ورم روده	موسوی ۱۳۸۳، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Bahadir et al., 2010
<i>Scutellaria spp.</i>	Lamiaceae	سپرک، بشقابی	Cam.	چند ساله	برگ، گل، ریشه/ تقویت و آرامش اعصاب، رفع بی خوابی، درمان مالاریا و مقوی معده، درمان تومورهای سرطانی در طب چینی	باقری و همکاران ۱۳۸۵، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Graham et al., 2000
<i>Senecio glaucus</i> L.	Compositae	زلف پیر	He	یکساله	کلیه اندام های گیاه/ ضد سرطان، قاعده آور قوی، بند آورنده خون، تا حدودی ملین	میرادودی و باباخانلو ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، زرگری ۱۳۹۰ (ج)، Graham et al., 2000
<i>Sisymbrium irio</i> L.	Cruciferae	خاکشیر تلخ	He	علفی یکساله	دانه/ ناراحتی های گوارشی، خلط آور، مدر، گرفتگی صدا و بیماری های حنجره	کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (الف)
<i>Tragopogon collinus</i> DC.	Compositae	شنگ تپه	He	علفی چند ساله	اندام های هوایی به ویژه برگ جوان/ اشتها آور، خلط آور، نرم کننده، التیام زخم، دفع مواد سمی	موسوی ۱۳۸۳، میرادودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (ج)
<i>Trigonella monspeliaca</i>	Papilionaceae	شنبلیله ی	Th	یکساله	دانه/ اشتها آور، ملین، نرم کننده،	حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸

منابع	بخش مورد استفاده / کاربردهای درمانی	فرم رویشی	فرم زیستی	نام فارسی	تیره	نام گونه
زرگری ۱۳۹۰ (الف)	رفع تحریک‌های پوستی، تقویت کننده، رفع لاغری، تقویت لوزالمعده			مونپلیه ای		L.
موسوی ۱۳۸۳، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، فون ویک و وینک ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (ج) Menkovic et al., 2011	برگ و گل / عوارض تنفسی، سرفه و برونشیت، درمان آکنه، نرم کننده، ضد تشنج، معرق، درمان آسم، روغن آن در درمان گوش درد به کار می‌رود.	چندساله	He	گل ماهور خراسانی	Scrophulariaceae	<i>Verbascum songaricum</i> Schrenk ex Fisch & C. A. Mey
موسوی ۱۳۸۳، اکبری نیا و همکاران ۱۳۸۵، باقری و همکاران ۱۳۸۵، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، صابر آملی و همکاران ۱۳۸۶، میرداودی و باباخانلو ۱۳۸۶، کلوندی و همکاران ۱۳۸۶، حیدری و ملک محمدی ۱۳۸۶، حسینی و همکاران ۱۳۸۷، رودی و همکاران ۱۳۸۷، هوشیدری ۱۳۸۸، زرگری ۱۳۹۰ (د)، Khan et al., Graham et al., 2000، Loi et al., 2005, 2003	سرشاخه گل‌دار / خلط آور، بادشکن، تقویت کننده معده	یکساله	Th	کاکوتی	Lamiaceae	<i>Ziziphora tenuifolia</i> L.

He= همی کریپتوفیت، Th= تروفیت، Ph= فانروفیت، Cr= کریپتوفیت، Cam= کامفیت، Geo= ژئوفیت

بحث

نابهنگام از علوفه طبیعی باعث تحلیل رفتن تنوع زیستی و پوشش گیاهی در این منطقه شده است. توجه به شکل زیستی گیاهان این منطقه که بیشتر از نوع همی کریتوفیت هستند نشان می‌دهد که این رویشگاه از آب و هوای سرد و کوهستانی برخوردار است (Archibold, 1995) و به همین دلیل گونه‌های موجود در منطقه فرصت کوتاهی برای رشد و باززایی دارند. نظیر این یافته‌ها در پژوهش‌های مربوط به فلور مناطق خشک و نیمه خشک کوهستانی (میرحسینی و همکاران، ۱۳۸۸؛ یزدانی و همکاران ۱۳۸۹) نیز گزارش شده است. بالا بودن شکل زیستی تروفیت (۱۴ درصد) در این منطقه نشان دهنده بارندگی زمستانی و تابستان‌های گرم و خشک، (میرجلیلی، ۱۳۸۶) و یا ناشی از تخریب شدید منطقه به دلیل چرای مفراط دام، جاده سازی و جمع آوری توسط اهالی منطقه (شهرکی و همکاران، ۱۳۸۷) است. بنابراین چرخه رویش و زایش گیاهان موجود در مرتع بایستی مورد توجه قرار گیرد، به نحوی که تا قبل از چرای کامل، تکثیر دانه و بذر در جهت ماندگاری گیاهان به اتمام رسیده باشد. اوج فعالیت گونه‌ها در منطقه چشمه انجیر از ۱۵ اسفند تا ۱۵ خرداد است و پس از پایان خرداد گونه‌های موجود در منطقه ضمن تولید بذر و تکمیل چرخه زندگی به صورت لاشبرگ در محیط باقی می‌مانند. با این شرایط تنها از طریق قرق کردن منطقه، جلوگیری از چرای دام و ممانعت از جمع‌آوری در فاصله زمانی اسفند تا پایان خرداد می‌توان به بهبود شرایط زیستی گیاهان در این زیستگاه با ارزش کمک کرد. وجود بیش از ۵۰ گونه دارویی با فرم رویشی و زیستی متنوع در این منطقه یک کارگاه آموزشی طبیعی را برای علاقمندان، پژوهشگران و مراکز پژوهشی فراهم آورده است.

نتیجه گیری نهایی

زیستگاه چشمه انجیر در نزدیکی شیراز با وجود وسعت نه چندان بسیار، دارای تنوع گونه‌ای نسبتاً بالایی است. این موضوع نشان دهنده تنوع بیشتر شرایط

استان فارس از تنوع اقلیمی و غنای گونه‌ای بالایی برخوردار است. این امر سبب گردیده است که اهالی روستایی در این استان پهناور به استفاده از گیاهان دارویی توجه ویژه‌ای داشته باشند، به گونه‌ای که هم اکنون در بسیاری از روستاهای استان فارس، مردم از حکیمان و طبیبان سنتی استفاده می‌کنند. در این حال بسیاری از گیاهان دارویی به طور مستقیم از طبیعت برداشت شده و به استان‌های دور و نزدیک صادر می‌شود. یکی از مشکلات فراروی در زمینه گیاهان دارویی و استفاده از آنها به عنوان منابع دارویی کمبود دانش تخصصی در زمینه مواد موثره و اثرات بالینی مربوط به آنها شامل دوز موثر، طول دوره درمان و اثرات جانبی آنها است. ضمن آنکه پزشکان و مراکز درمانی نیز به دلایل مختلف رغبت چندانی به تجویز داروهای گیاهی و گیاه درمانی نشان نمی‌دهند. عدم آگاهی کشاورزان استان، نبود صنایع تبدیلی، فقدان دستگاه‌های اجرایی خاص و نبود اطلاعات کافی از کشش بازار نیز منجر به بی‌توجهی به کشت و کار گیاهان دارویی، خروج این گیاهان و فرآورده‌های طبیعی به صورت خام از استان و حتی چرای بیش از حد دام در زیستگاه‌هایی نظیر چشمه انجیر شده است. در استان فارس برداشت بیش از حد گیاهان دارویی از طبیعت و کاربرد آنها در تولید اسانس‌ها، عرقیات و شربت آلات گیاهی و چاشنی در ترشی‌ها به حدی است که شیراز را به یک مرکز بزرگ تولید عرقیات گیاهی و ترشی‌جات تبدیل کرده است. پیامد این کار منجر به بروز وضعیت خطرناکی برای پوشش‌های گیاهی منطقه شده است به گونه‌ای که بسیاری از گونه‌های ارزشمند یا منقرض شده و یا در خطر انقراض هستند. بی‌توجهی به این امر تا جایی است که زیستگاه و تفرجگاه زیبایی نظیر چشمه انجیر نیز از این قاعده دور نمانده و اعطای پروانه چرای دام در بخش محدودی از آن به تعداد زیادی از دامداران محلی همراه با عدم مدیریت چرای و بهره‌برداری غیراصولی و

ایران شماره‌های ۶۶-۱، انتشارات موسسه جنگلها و مراتع کشور. تهران

بتولی، ح. (۱۳۸۰). بررسی ویژگی‌های اکولوژیک گیاهان اسانس دار قمصر کاشان. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. ۲۶-۲۴ بهمن ۱۳۸۰. تهران.

جاوید تاش، ا. و نیازی اردکانی، م. (۱۳۷۶-۱۳۶۴). گزارش نهایی طرح جمع آوری، شناسایی، اهلی کردن و بررسی مواد موثره گیاهان دارویی استان فارس. مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان فارس. حسنی، ج. (۱۳۸۰). شناسایی و بررسی اکولوژیک چهار جنس گیاه اسانس دار استان کردستان. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. ۲۶-۲۴ بهمن ۱۳۸۰. تهران.

حسینی (رضا)، س.ع.، ابرسجی، ق.ع. و حسینی (حبیب)، س.ع. (۱۳۸۷). گیاهان دارویی استان گلستان. فصلنامه علمی - پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۴. شماره ۴. صفحات ۴۹۸-۴۷۲.

حیدری ریکان، م. و ملک محمدی، ل. (۱۳۸۶). گیاهان دارویی دره ی قاسملوی ارومیه. فصلنامه علمی - پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۳. شماره ۲. صفحات ۲۵۰-۲۳۴.

رنجزاد، م.، خیامی، م.، حیدری، ر. و حسن زاده، ع. (۱۳۸۷). مطالعات فنولوژیکی و مورفولوژیکی *Linum nodiflorum* L. در استان کرمانشاه. فصلنامه علمی - پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۴. شماره ۴. صفحات ۶۶۲-۴۵۵.

رودی، ب.، مظفریان، و. ا.، فلاحیان، ف. و خاوری نژاد، ر.ع. (۱۳۸۷). گیاهان دارویی ارتفاعات استان سمنان. فصلنامه علمی - پژوهشی دانش زیستی ایران. جلد ۳. شماره ۳. صفحات ۶-۱.

زرگری، ع. (۱۳۹۰ الف). گیاهان دارویی. جلد اول (چاپ هشتم). انتشارات دانشگاه تهران. صفحه ۸۲۹.

اکولوژیکی و پتانسیل بالای گونه زایی در این بخش از استان فارس است. اکوسیستم‌هایی نظیر چشمه انجیر به علت داشتن گونه‌های گیاهی خاص خود برای حفظ تنوع گونه‌های گیاهی بایستی مورد حمایت قرار گیرند. از سوی دیگر این منطقه به دلیل پتانسیل ویژه خود در جهت تامین نیازهای تفریحی مردم منطقه و نیز دست‌اندازی بعضی افراد سودجو برای تصرف اراضی آن بسیار آسیب‌پذیر می‌نماید. لذا اعمال برنامه‌های حمایتی و حفاظتی در این زیستگاه و مناطق نظیر آن بسیار ضروری است. گرچه سیاست‌های مدیریتی نیز نبایستی به گونه‌ای باشد که دسترسی مردم محلی را به طبیعت غیرممکن سازد. افزون بر این‌ها و با توجه به نقش و اهمیت گیاهان دارویی در داروسازی، عطرسازی، تهیه ادویه‌جات و صنایع غذایی و افزایش روزافزون گرایش بشر به استفاده از محصولات طبیعی لازم است که با شناسایی و معرفی گونه‌های دارویی در هر منطقه بررسی‌های لازم در مورد نحوه کشت و اهلی کردن آن‌ها در مزارع و گلخانه‌ها صورت گیرد. از این طریق می‌توان هم مانع از دست رفتن ذخایر ژنتیکی در طبیعت شد و نیاز داخلی به این محصولات را تامین کرد و هم مازاد مصرف داخلی را صادر نمود.

تشکر و قدردانی

در اینجا لازم می‌دانیم از معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم به دلیل پشتیبانی مالی از این طرح و کارشناسان محترم اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس به ویژه مهندس بهرام سلیمانی، مهندس حشمت الله صادقی، مهندس حمیدرضا صادقی و همچنین آقای اسدالله طالعی نماینده این اداره در عرصه چشمه انجیر به خاطر همکاری صمیمانه ایشان در امر بازدید از منطقه و جمع آوری نمونه‌ها تشکر و قدردانی نمایم.

منابع

اسدی، م.، معصومی، ع.، خاتم‌ساز، م.، مظفریان، و.، باباخانلو، پ. (ویراستارن) (۱۳۸۸-۱۳۶۷). فلور

- زرگری، ع. (۱۳۹۰ب). گیاهان دارویی. جلد دوم (چاپ هفتم). انتشارات دانشگاه تهران. صفحه ۸۲۶.
- زرگری، ع. (۱۳۹۰ج). گیاهان دارویی. جلد سوم (چاپ هفتم). انتشارات دانشگاه تهران. صفحه ۷۶۸.
- زرگری، ع. (۱۳۹۰د). گیاهان دارویی. جلد چهارم (چاپ هفتم). انتشارات دانشگاه تهران. صفحه ۸۵۴.
- زرگری، ع. (۱۳۹۰ه). گیاهان دارویی. جلد پنجم (چاپ هفتم). انتشارات دانشگاه تهران. صفحه ۹۹۷.
- سلطانی پور، م. ا. و باباخانلو، پ. (۱۳۸۵). شناسایی و بررسی اکولوژیک گیاهان اسانس دار استان هرمزگان. فصلنامه علمی- پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۲. شماره ۱. صفحات ۵۹-۴۷.
- شهرکی، م.، پاکروان، م.، و عصری، ی. (۱۳۸۷). مطالعه رستنی‌های (فلورستیکی) منطقه عین‌الکاش کرمانشاه. فصلنامه پژوهش‌های علوم گیاهی دانشگاه آزاد اسلامی گرگان. شماره ۹. صفحات ۱۹-۹.
- صابر آملی، س.، نوروزی، ش. ع.، شکرچیان، ا.، اکبرزاده، م. و کدوری، م. ر. (۱۳۸۶). شناسایی و بررسی خصوصیات اکولوژیک گونه‌های اسانس‌دار تیره نعناع در استان کرمان. فصلنامه علمی-پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران، جلد ۲۳. شماره ۴. صفحات ۵۴۳-۵۳۲.
- صابر آملی، س. (۱۳۸۰). معرفی اکولوژیک برخی گیاهان اسانس دار استان کرمان. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. ۲۶-۲۴ بهمن ۱۳۸۰. تهران.
- فون ویک، ب. ا. و وینک، م. (۱۳۸۷). مهمترین گیاهان دارویی جهان. مترجم: صفایی خرم م.، جعفرنیا س. و خسروشاهی س. نشر مجتمع کشاورزی سبز ایران. ۴۴۲ صفحه.
- قلیچ‌نیا، ح.، (۱۳۷۷). بررسی پراکنش و اکولوژیک گیاهان اسانس دار استان مازندران. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی، موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع. ۶۷ صفحه.
- قهرمان، ا. (۱۳۸۵-۱۳۵۹). فلور رنگی ایران. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- قهرمان، ا. (۱۳۷۳-۱۳۶۹). کروموفیت‌های ایران (سیستماتیک گیاهی). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- قهرمان، ا. (۱۳۶۱). کد تیره‌ها و جنس‌های فلور ایران. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- قهرمان، ا. و عطار، ف. (۱۳۷۷). تنوع زیستی گونه‌های گیاهی ایران، جلد اول. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- مظفریان، و. ا. (۱۳۸۶). فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، ایران.
- مظفریان و. ا. (۱۳۷۹الف). فلور استان یزد. انتشارات یزد، یزد، ایران.
- مظفریان و. ا. (۱۳۷۹ب). رده بندی گیاهی. انتشارات امیر کبیر - تهران.
- معصومی، ع. ا. (۱۳۸۴-۱۳۶۵). گون‌های ایران. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- معصومی، ع. ا. (۱۳۸۲-۱۳۶۹). اطلس گون‌های ایران. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران.
- موسوی، ا. (۱۳۸۳). گیاهان دارویی استان زنجان. فصلنامه علمی- پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۰ شماره ۳. صفحات ۳۶۸-۳۴۵.
- میرجلیلی، س. ع. (۱۳۷۶). مطالعه فلورستیک و بررسی جوامع گیاهی منطقه هرات و مروست یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم گیاهی. دانشکده علوم دانشگاه تهران، صفحه ۱۲۱.
- میرحسینی، ع.، زارع زاده، ع.، باغستانی میبیدی، ن. و سلطانی گردفرامرزی، م. (۱۳۸۸). معرفی فلور، شکل

- Almussavi, A.A. (2010).** Isolation and identification of shikonin from *Arnebia decumbens* L. and its antibacterial activity. *Journal of Applied Science*, 6(9):1452-1456
- Archibold, O.W. (1995).** Ecology of world vegetations. Chapman and Hall Inc. 509p
- Bahadir, O., Gitoglu, G.S., Smejkal, K., Dall'Acqua, S., Ozbek, H., Cvacka, J. and Zemlicka, M. (2010).** Analgesic compounds from *Scorzonera latifolia* DC. *Jornal of Ethnopharmacology*, 131: 83-87
- Dobriyal, R.M., Singh, G.S., Rao, K.S. and Saxena, K.G., (2010).** Medicinal plant resources in Chhakinal Watershed in the northwestern Himalaya. *Journal of Herbs, Spices & Medicinal Plants*, 5(1): 15-27.
- Duke, J.A. and Ayensu, E.S., (1985a).** Medicinal Plants of China. Vol. 1, Reference Publication, Inc, Algonac Michigan, USA, pp: 52-361.
- Duke, J.A. and Ayensu, E.S., (1985b).** Medicinal Plants of China. Vol. 2, Reference Publication, Inc, Algonac Michigan, USA, pp: 363-705.
- Ghorbani, A., (2005).** Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Turkmen Sahra, north of Iran (Part 1): General results. *Journal of Ethnopharmacology*, 102: 58-68.
- Graham, J.G., Quinn, M.L., Fabricant, D.S. and Farnsworth, N.R., (2000).** Plant used against cancer-an extension of the Jonathan Hartwell. *Journal of Ethnopharmacology*, 73:347-377
- Jafari, A. and Behroozian, M., (2010).** A cytotoxic study on *Dianthus* L. Species in north eastern IRAN. *Asian Journal of Plant Science*, 2010:1-5
- Khan, T.I., Dular, A.K. and Salomon, D.M., (2003).** Biodiversity conservation in the Thar desert with emphasis on endemic and medicinal plants. *The Environmentalist*, 23:137-144
- Koca, U., Suntar, I.P., Keles, H., Yesilda, E. and Akkol, E.K., (2009).** In vivo anti-inflammatory and wound healing activities of *Centaurea iberica* Trev. Ex. Spreng. *Journal of Ethnopharmacology*, 126: 551-556
- Loi, M.C., Maxia, L. and Maxia, A., (2005).** Ethnobotanical comparison between the villages of Escolca and Lotzorai (Sardinia, Italy). *Journal of Herbs, Spices & Medicinal Plants*, 11(3): 67-84
- Menkovic, N., Savikin, K., Tasic, S., Zdunic, G., Stesevic, D., Milosavljevic, S. and Vincek, D., (2011).** Ethnobotanical study on traditional uses of wild medicinal plants in Prokletije Mountains (Montenegro). *Journal of Ethnopharmacology*, 133:97-107.
- زیستی و پراکنش جغرافیایی گیاهان منطقه ندوشن (استان یزد). فصلنامه پژوهش‌های علوم گیاهی. سال چهارم. شماره ۴. صفحات ۳۲-۲۰.
- میرداودی، ح. ر. و باباخانلو، پ. (۱۳۸۶). شناسایی گیاهان دارویی استان مرکزی. فصلنامه علمی-پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۳. شماره ۴. صفحات ۵۵۹-۵۴۴.
- ناصری، غ.، مازندرانی، م. و رضایی، م. ب. (۱۳۸۷). بررسی نیازهای اکولوژیکی، اتنوفارماکولوژی و مقایسه ترکیب‌های شیمیایی اسانس گل آذین و برگ گیاه دارویی *Tanacetum parthenium* در استان گلستان. فصلنامه علمی-پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۴. شماره ۲. صفحات ۱۳۴-۱۲۶.
- نجف‌پور نوایی، م. (۱۳۷۹). بررسی اکولوژیک گیاهان اسانس‌دار شامل جنس‌های *Thymus*، *Nepeta* و *Mentha* در استان تهران. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر. جلد ۵. صفحات ۲۵-۱.
- هوشیدری، ف. (۱۳۸۸). گیاهان دارویی استان کردستان. فصلنامه علمی-پژوهشی گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۵ شماره ۱. صفحات ۱۰۳-۹۲.
- هویزه، ح. (۱۳۸۰). بررسی پراکنش و خصوصیات رویشگاهی گیاهان اسانس‌دار استان خوزستان. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. ۲۶-۲۴ بهمن ۱۳۸۰. تهران.
- یزدانی، م.، بخشی خانیکی، غ.، عبدلی آشتیانی، ز. و ابوطالبی، ع. (۱۳۸۹). معرفی فلور، اشکال زیستی و پراکنش جغرافیایی گیاهان ناحیه شرق آشتیان. استان مرکزی. فصلنامه پژوهش‌های علوم گیاهی. سال پنجم. شماره ۴. صفحات ۲۷-۱۹.
- Akkol, E.K., Arif, R., Ergun, F. and Yesilda, E. (2009).** Sesquiterpene lactones with antinociceptive and antipyretic activity from two *Centaurea* species. *Journal of Ethnopharmacology*, 122:210-215

Naz, S., Khan, R.A., Siddiqi, R.A. and Sayeed, S.A., (2006). Antitussive activity directed isolation of compounds from *Onosma hispidum*. American Journal of Pharmacology and Toxicology, 1(1): 1-4.

Ozgen, U., Houghton, P.J., Ogundipe, Y. and Coskun, M., (2002). Antioxidant and

antimicrobial activities of *Onosma argentatum* and *Rubia peregrine*. Fitotrapia, 73: 737-740.

Rechinger, K.H. (1963-2000). (ed.) Flora Iranica Nos. 1-175. Graz, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Veremani, K., and Garg, S., (2002). Herbal medicines for sexually transmitted diseases and AIDS. Journal of Ethnopharmacology, 80:49-66.

Archive of SID